

Andriy Ulishchenko

National Pedagogical Dragomanov University

Ukraine, Kyiv

ulish@ukr.net

Personal and Professional Development of an Academic Teacher in the Context of the Lifelong Education

Abstract

Purpose. Search of optimal ways for personal and professional life-long self-perfection of a person in accordance with theoretical and methodological principles of the synergetic pedagogics gives an opportunity to explain in particular the essence of paradoxical dichotomy: on one hand it is structuredness, predictability, adaptability and on the other hand it is elements of chaos, spontaneity and inability to predict the final result.

Methods – practical and theoretical.

Results. A topical conception meeting the needs of lifelong education is the conception of personality development in the context of the synergetic pedagogics. In accordance with this conception a very important role belongs to the individually oriented educational process related with passing from education to self-education or self-regulated education.

One of the newest ideas relating to the modern views on the professional development is heutagogy. It researches organizational peculiarities of autonomous, self-guided education.

Heutagogy as a methodological style of lifelong education is embodied in the educational activity that takes place mainly in the plane of informal type of learning but in case of necessity its principles and technological approaches are appropriate to be applied in combination with pedagogic principles and principles of andragogy.

Effective development of innovative culture of education, focused on the formation of self-sufficient, creative teacher is implemented in organic interaction with traditional pedagogical culture. Such interaction is manifested particularly in the integrated use of pedagogical, andragogical and heutagogical principles that opens new opportunities for professional development in the synergetic system of life-long education. During this development actualization of personality internal potential takes place.

Keywords: personal and professional development, synergetic pedagogics, andragogy, heutagogy, lifelong education, self-organization, self-regulated education.

Андрій Уліщенко

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Україна, Київ
ulish@ukr.net

Особистісно-професійний розвиток викладача вищого навчального закладу у контексті неперервної освіти

Анотація

Мета дослідження. Пошук оптимальних шляхів особистісного і професійного самовдосконалення людини впродовж життя відповідно до теоретико-методологічних засад синергетичної педагогіки відкриває можливість пояснити, зокрема, сутність парадоксальної дихотомії: з одного боку – структурованість, прогнозованість, технологічність, а з другого – елементи хаосу, спонтанності, неможливості передбачити кінцевий результат.

Методи дослідження – практичні та теоретичні.

Висновки. Актуальною, такою, що відповідає потребам системи неперервної освіти, є саме концепція розвитку особистості в контексті синергетичної педагогіки, відповідно до якої надзвичайно важливу роль відіграє індивідуально-орієнтований освітній процес, пов'язаний з переходом від навчання до самонавчання або саморегульованого навчання.

Однією з новітніх ідей, яка стосується сучасних поглядів на професійний розвиток, є евтагогіка. Вона досліджує особливості організації автономного, самостійно керованого навчання.

Евтагогіка як методологічний стиль неперервної освіти втілюється в самоосвітній діяльності, що відбувається переважно в площині інформального типу навчання, однак її принципи, технологічні підходи доцільно застосовувати у разі потреби спільно з педагогічними та андрагогічними.

Ефективний розвиток інноваційної культури освіти, орієнтований на формування самодостатнього, креативного викладача, відбувається в органічній взаємодії з традиційною педагогічною культурою. Така взаємодія виявляється зокрема в комплексному використанні педагогічних, андрагогічних та евтагогічних принципів, що відкриває нові можливості для професійного розвитку в синергетичній системі неперервної освіти, під час якого відбувається максимальна актуалізація внутрішнього потенціалу особистості.

Ключові слова: особистісно-професійний розвиток, синергетична педагогіка, андрагогіка, евтагогіка, неперервна освіта, самоорганізація, саморегульоване навчання.

Вступ

Стратегічно важливим завданням здійснюваних в Україні освітніх реформ є створення оптимальних умов професійного та особистісного розвитку спеціаліста, що працює як у загальноосвітніх, так і вищих школах нашої держави.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки зроблено акцент на необхідності “забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя” (Natsional’na stratehiya rozvytku osvity v Ukrayini na 2012–2021 roku, p. 3). Йдеться також про творчу самореалізацію і професійний саморозвиток кожного громадянина України, який має формувати в собі здатність до пошуку найбільш доцільних, зокрема нестандартних, способів виконання завдань, пов’язаних із фаховою діяльністю, про “випереджувальний характер підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти, викликів сучасного суспільного розвитку” (Natsional’na stratehiya rozvytku osvity v Ukrayini na 2012–2021 roku, p. 15).

На думку багатьох дослідників – В. Андреева (Andreyev, 1996), Л. Зоріної (Zorina, 1996), Н. Таланчука (Talanchuk, 1997), В. Редюхіна (Redyukhin, 1998), І. Бабич (Babich, Reznichenko, 2008), О. Вознюка (Voznyuk, 2012), М. Качуровського (Kachurovs’kyu, Naumkina, Tsykin, 2004), перспективним і багатообіцяючим є створення освітнього простору відповідно до принципів синергетичної педагогіки, важливим аспектом якої є самоорганізація суб’єкта навчання, особистісно орієнтований підхід до формування індивідуальної траєкторії розвитку. У дослідженнях учених закладено основи синергетичної педагогіки, розкриваються закономірності освітньої діяльності, обґрунтовується думка, що синергетичний підхід в освіті передбачає пріоритет самоосвіти, самоорганізації, самоуправління, полягає у створенні таких умов для навчальної діяльності, що якнайкраще мотивуватимуть суб’єкта до саморозкриття, самовдосконалення у плідному співробітництві з іншими і з самим собою.

У сучасному освітньому просторі умов для повноцінної реалізації особистісно орієнтованого підходу у форматі взаємодії педагога з групою вихованців часто виявляється недостатньо, оскільки кожен суб’єкт навчання потребує індивідуального плану свого розвитку, що визначається з урахуванням особистісно важливих потреб (учня, студента, слухача курсів підвищення кваліфікації чи особи, яка внутрішньо мотивована фахово і особистісно зростати на будь-якому етапі свого життя). По-

шук оптимальних шляхів особистісного і професійного самовдосконалення людини впродовж життя відповідно до теоретико-методологічних засад синергетичної педагогіки відкриває можливість пояснити, зокрема, сутність парадоксальної дихотомії: з одного боку – структурованість, прогнозованість, технологічність, а з другого – елементи хаосу, спонтанності, неможливості передбачити кінцевий результат. Річ у тім, що в процесі самоосвітньої діяльності засвоєння нової інформації найчастіше призводить до появи нових асоціативних зв'язків, а це, своєю чергою, спонукає індивіда до внесення певних коректив до вибудованої заздалегідь траєкторії власного особистісного і професійного розвитку.

Асоціативні зв'язки, що виникають, неможливо передбачити заздалегідь, вони мають хаотичний характер, однак ці ознаки хаосу, невідзначеності, дезорганізованості за умови творчої свободи, наявності сприятливого психологічного мікроклімату в педагогічному колективі набувають конструктивності, ведуть людину до особистісного, професійного зростання, а для освітньої системи загалом є важливим чинником переходу на якісно новий етап.

Фаховий розвиток в синергетичній педагогічній системі

Для синергетичної педагогіки цікавими є процеси в складній і багатовимірній системі освіти, що ґрунтуються на властивих їй принципах самоорганізації. Концептуально-методологічна новизна ідей самоорганізації в синергетиці пов'язана із здатністю складних систем, структур різної природи до саморозвитку не тільки внаслідок зовнішніх впливів (надходження енергії, інформації, речовини), а передусім внаслідок оптимального, ефективного використання власних ресурсів, можливостей. У синергетичній педагогіці ця ідея реалізується в нових, сучасних підходах до створення освітнього простору, сприятливого для самореалізації людини, якнайповнішого розкриття її внутрішнього потенціалу.

Від якості професійного зростання педагога, викладача значною мірою залежить євроінтеграційний поступ системи вищої освіти. З погляду суспільних інтересів, фахове становлення педагога є важливою складовою професійної етики, оскільки не може бути визнаний професіоналом викладач вищої школи, який не працює над собою системно впродовж усього життя, глибоко усвідомлюючи моральну відповідальність за виконання своїх обов'язків. Принцип неперервності вдосконалення фахових компетенцій набуває що далі, то глибшого практичного сенсу: по-перше, невпинно оновлюється зміст навчання, по-друге,

з'являються нові ідеї, креативні підходи, пов'язані з особливостями ефективного застосування сучасних технологій, методик, швидкими темпами збільшується обсяг наукової, методичної інформації. Таке зростання динаміки змін в освітньому середовищі епохи інформаційної революції спонукає працівника системи вищої школи виявляти педагогічну гнучкість, адже сформовані світоглядні установки, набуті у професійному та особистому житті стереотипи поведінки можуть перешкоджати викладачеві якнайкраще самореалізуватися у професійній діяльності. Якщо у ХХ сторіччі основним завданням було формування людини, здатної конструктивно взаємодіяти з іншими людьми, опрацьовувати інформацію, надану або рекомендовану педагогами, то в ХХІ сторіччі пріоритетним є формування у людини вмінь і навичок відшукувати потрібну інформацію, осмислювати її і творчо трансформувати. З огляду на такі пріоритети сучасності, дедалі більш значущою і для кожної людини, і для всього суспільства загалом є розвиток духовно-моральної та професійної сфери особистості.

Різними аспектами проблеми професійного розвитку педагогів – акмеологічними основами розвитку професіонала, методам і формам професійного розвитку, стратегіям формування професіоналізму, специфіці організації неперервної освіти у зарубіжних країнах – значну увагу приділяють Н. Бібік, Н. Гузій, Т. Сорочан, О. Пометун, С. Сисоєва, Н. Кузьміна, А. Деркач, І. Зязюн, І. Мартиненко, Л. Хомич, Л. Пуховська та багато інших учених. Однак проблема особистісного розвитку педагога, удосконалення професійної майстерності викладача вищої школи залишається актуальною, бо має багато вимірів, і шляхи її розв'язання є поліваріантними.

Сучасне суспільство, висуваючи на перший план стосунки “людина – людина” в умовах невинного зростання обсягів необхідної для успішної фахової діяльності інформації, актуалізує необхідність постійного підвищення кваліфікації педагогів, пошук і практичне втілення нових форм, методів розвитку фахової компетентності викладачів вищої школи в умовах безперервної освіти, розвиток здатності виявляти гнучкість у застосуванні здобутих знань і навичок у різних видах діяльності. Тому конкурентоздатним, самодостатнім почуватиметься креативний, мобільний, умотивований до продуктивної діяльності, до постійного самовдосконалення фахівець (Derkach, 2004, p. 249).

Сьогодні суспільство очікує від освіти не тільки забезпечення людини добре організованою системою знань, але й розвиток здібностей, навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності, без яких

не може бути мови про повноцінну підготовку індивіда до сприйняття нових знань.

Тому актуальною, такою, що відповідає потребам системи неперервної освіти, є саме концепція розвитку особистості в контексті синергетичної педагогіки, відповідно до якої надзвичайно важливу роль відіграє індивідуально-орієнтований освітній процес, пов'язаний з переходом від навчання до самонавчання або саморегульованого навчання (Ovcharenko, 2015, p. 62-66), що визнає суб'єктність усіх учасників навчального процесу, суб'єктивний досвід, на якому ґрунтується ціннісно-значеннєва спрямованість освітнього процесу. Синергетичний підхід у діяльності викладача реалізується в оновленні змісту, методів і форм навчання, що передбачає врахування таких чинників, як нелінійність мислення, креативність, відкритість, саморозвиток, самоорганізація. Такий підхід виявляється у конструктивній взаємодії педагога з середовищем, яке його оточує; в активності, ініціативності; у прагненні підвищувати ефективність педагогічного процесу, якнайкраще реалізовувати свій потенціал, постійно самовдосконалюючись; у зміні формату взаємин між викладачем і студентом, які мають розвиватися на основі принципів діалогічності і співробітництва; орієнтації педагога на самостійне визначення траєкторії свого особистісного і професійного розвитку; у формуванні ціннісних орієнтацій студента, розвитку його особистості. Найкращі умови для цього забезпечуватиме перехід від домінування репродуктивних форм діяльності до творчих, від пізнання у навчанні до пізнання в процесі творчого пошуку цікавої інформації, креативного дослідження.

Перспектива розбудови неперервної професійної освіти нерозривно пов'язана передусім з послідовним дотриманням принципів гуманістичного підходу, методологічною основою якого є уявлення про центральне місце в педагогічному процесі людини, яка навчається. А це стає можливим тільки в тому разі, коли створюються умови для постійного творчого оновлення і вдосконалення кожної людини, спрямовані на забезпечення її “випереджувального рівня розвитку по відношенню до рівня розвитку систем освіти, економіки і виробництва” (Sergeyev, 2009, p. 8).

Важливим у визначенні шляхів підвищення професійної майстерності з погляду синергетичної педагогіки є акмеологічний підхід, відповідно до якого проблеми вдосконалення окремої особистості розглядаються в контексті її життєвого шляху. “Акме” – розквіт, вершина особистісного розвитку, коли людина досягла періоду своєї зрілості в найрізноманітніших сферах свого життя, а передусім у професійній діяльності.

ті, і здатна повною мірою виявляти свої здібності і обдарування. Тому проблема вивчення акмеологічних факторів, які необхідно враховувати в процесі професійного розвитку, фахової самореалізації викладача ВНЗ залишається актуальною та перспективною. На думку Н. Кузьміної, акмеологічні фактори – це “причини, які обумовлюють самоспрямування особистості до вершин професійної діяльності” (Derkach, Kuz'mina, 1993, p. 77). Акмеологічні чинники можуть бути об'єктивними, якщо вони пов'язані з реальними обставинами життя людини, і суб'єктивними, якщо вони походять від внутрішньоособистісних передумов, що визначають успішність професійної діяльності людини (мотивація, компетентність тощо), об'єктивно-суб'єктивними, які необхідно комплексно враховувати, адже від них залежить рівень організації професійного середовища та управління освітньою системою (Derkach, Kuz'mina, 1993, p. 41).

Сьогодні значна кількість освітніх центрів міжнародного рівня скеровують свою діяльність як на дослідження проблем акмеології, так і на організацію безперервної освіти в різних країнах, а також на поглиблення інтернаціональної взаємодії. Теоретичні дослідження у сфері неперервної освіти проводить Інститут освіти ЮНЕСКО (Гамбург), Міжнародний інститут планування освіти (Париж), Міжнародний інститут педагогічних досліджень (Німеччина), Національний інститут освіти дорослих (Великобританія) та багато інших. Велику роль у поширенні новітніх поглядів на можливості забезпечення сприятливих умов для особистісного і професійного розвитку людини впродовж життя відіграють організовані ЮНЕСКО Міжнародні конференції з освіти дорослих. Значний вплив на розвиток неперервної освіти, зокрема неформальної, мала VI Міжнародна конференція (Белен, Бразилія, 1-4 грудня 2009 року). На конференції було акцентовано увагу, наприклад, на тому, що освіта дорослих є одним із унікальних способів забезпечення сталого розвитку найрізноманітніших суспільств: “Сьогодні визнано, що навчання та освіта дорослих має займати одне з центральних стратегічних місць у сталому розвитку людських ресурсів” (KONFITEA VI, 2009, p. 6). Тому завжди залишатиметься значущою потреба подальшого розвитку теорії навчання, що пропонуватиме ефективні способи діяльності, спрямовані на самовдосконалення людини.

Принцип самоорганізації у фаховому розвитку особистості викладача ВНЗ

Однією з новітніх ідей, яка стосується сучасних поглядів на професійний розвиток і дедалі більше зацікавлює світову педагогічну спільноту, є евтагогіка. Вона досліджує особливості організації автономного, самостійно керованого навчання – такого навчання, що передує співробітництву, оскільки синергетична взаємодія в педагогічній системі можливою стає тільки на засадах партнерства і на основі закономірностей формування особистості як системи з унікальною стратегією свого розвитку. Термін “евтагогіка” запропонували австралійці Стюарт Хейз та Кріс Кенйон (Self-determined learning, 2013). Евтагогіку (її не слід ототожнювати з андрагогікою) можна визначити як науку про найбільш доцільні, оптимальні для конкретної особи способи організації самоосвіти. Якщо андрагогіка являє собою науку про те, як навчати саме дорослих або яким чином керувати їхнім навчанням, то предметом уваги евтагогіки є мистецтво мотивування людини будь-якого віку до інтеграції у процес холістичного, комплексного, всеосяжного навчання. Евтагогіка як методологічний стиль неперервної освіти втілюється в самоосвітній діяльності, що відбувається переважно в площині інформального типу навчання, однак її принципи, технологічні підходи доцільно застосовувати в разі потреби спільно з педагогічними та андрагогічними. Покажемо місце евтагогіки в системі неперервної освіти в наведеній нижче таблиці 1.

Андрагогічна модель навчання, порівняно з педагогічною, передбачає значне посилення відповідальності студента або слухача за вибір галузі навчання, доцільних методів, планування термінів. Саме той, хто здобуває освіту, є мотивованим ініціатором навчального процесу, а викладачеві належить роль координатора, який, вибудовуючи траєкторію, за якою має здійснюватися особистісний та професійний розвиток, пропонує зміст роботи, нові форми, методи й можливості для цікавої та плідної взаємодії. Андрагогічна модель розглядає дорослу людину як ініціатора власного навчання, відповідального учасника цього процесу, однак усе ж таки саме викладач покладає на себе основну відповідальність за визначення мети, завдань. Андрагогіка ґрунтується на вже структурованому змісті, що є предметом вивчення в контексті як формальної, так і неформальної освіти, а сутність евтагогіки як науки про самоосвіту полягає в тому, що вона створює умови для досягнення успіху. Від того, наскільки у фахівця сформована внутрішня потреба і глибокий особис-

Pedagogical approach

тий інтерес до самоосвіти, залежить якість не тільки його професійної діяльності, а й рівень освіченості всього суспільства.

Таблиця 1.

Різновиди неперервної освіти дорослих	Формальна	Неформальна	Інформальна
Домінантна ознака	Навчання, у якому головна ініціатива належить викладачу	Орієнтація на особу, яка навчається	Самоосвіта
Підгрунття	Педагогіка вищої школи	Андрагогіка	Андрагогіка, евтагогіка
Ефективність застосування і ступінь поширення інформаційних технологій	Освіта Web 1.0	Освіта Web 2.0	Освіта Web 3.0

У багатьох навчальних ситуаціях в центрі уваги має бути не зміст навчання взагалі, а що саме і як саме конкретна людина бажає вивчати. Отже, цей підхід дуже відрізняється від традиційного формального способу навчання людини. Відповідно до принципів евтагогіки не відбувається звичайного передавання інформації від викладача до того, хто навчається, бо людина сама обирає, що саме вивчатиметься і в який спосіб це здійснюватиметься. Власне, тут якнайповніше втілюється ідея особисто орієнтованого навчання. Евтагогічний підхід спонукає людину, яка навчається, брати на себе відповідальність і визначати, як саме має відбуватися процес опанування необхідним матеріалом.

Стюарт Хейз приходить до аргументованого висновку, що евтагогіка, або самовизначене навчання (self-determined learning), надає відчуття свободи, а це, своєю чергою, створює додаткову мотивацію і значно підвищує активність. Однією з переваг, властивих евтагогічному підходу, є усвідомлення людьми, які здобувають освіту, що їхня здатність до навчання значно підвищується. Тому на перший план постає відкриття і розвиток тих здібностей, які раніше сприймалися такими, що перебувають за межами реальних можливостей індивідуума. І це набуває особливо великого значення, оскільки в більшості країн робиться акцент на освіті впродовж усього життя, на створенні умов для саморозвитку, за яких людина самоактуалізується, повною мірою розкриває свій потенціал, досягаючи вершини свого розвитку, “акме”. Під саморозвитком ро-

зуміють і соціокультурний процес творчої раціональної самоосвіти (самопросвіти, самовиховання, самовизначення), і спонтанний процес багатогранної самореалізації людини. “Саморозвиток можна визначити як процес свідомої, якісної і незворотної зміни особистістю своїх моральних якостей, інтелектуальних і соціальних здібностей і можливостей, своїх фізичних, психічних і духовних сил з метою “добудувати” себе до ідеального образу цілісної особистості” (Petrykey 2011, p. 104). Особистісний, професійний розвиток і саморозвиток тісно взаємопов’язані, адже основою для професійного розвитку є загальний розвиток людини – розвиток інтелектуальних, душевних і фізичних можливостей.

Зорієнтованість фахівця на постійний професійний розвиток і саморозвиток, прагнення задовольнити свою базову потребу в самореалізації є вагомим чинником ефективності навчання за принципами едагогіки.

Внутрішня вмотивованість, що визначає успішність розвитку людини в сучасному світі, в контексті самовизначеного навчання надає поняттю педагогічного наставника якісно нового виміру. Маємо на увазі, наприклад, викладача-наставника, що працює на кафедрі, до якої прикріплений направлений на стажування працівник вищої школи. У процесі творчої взаємодії наставника і стажера відбувається зростання фахової компетентності стажера внаслідок діяльності, особливостями якої певною мірою опікується керівник стажування. Однак, з іншого боку, діалогічний характер творчої комунікації обох викладачів ВНЗ стає своєрідним каталізатором появи нових ідей, що можуть виникати експромтом уже в процесі діяльності і відкривати, можливо, цілком несподівані, оригінальні, нетрадиційні шляхи, що ведуть до якісно нових вимірів фахової майстерності. У цьому процесі руху до вершини свого потенціалу сам наставник опиняється у сприятливих для власного саморозвитку умовах, оскільки у спільному пошуку відкриваються нові, досі не відомі, ракурси особистісно значущих фахових проблем.

Принцип еволюціонування навколишнього світу за нелінійними законами, на якому ґрунтується синергетика, є важливим і для педагогічної синергетики, оскільки у більш загальному розумінні його можна інтерпретувати як ідею багатоваріантності та альтернативності вибору. Йдеться про створення в освітньому середовищі умов для самостійного вибору, що означають надання кожному суб’єкту однакових можливостей для поступу, пошуку альтернативного і самостійного шляху, для успіху, заохочення до прийняття відповідального рішення. Цей підхід конкретизується у визначенні своєї індивідуальної освітньої траєкторії,

темпу навчання; вибору потрібного закладу освіти, навчальних дисциплін, викладачів, методик, творчих завдань, особистісно орієнтованих методик, форм і методів навчання тощо. Така відкритість моделі освіти, яку вибудовує синергетична педагогіка, ґрунтується на ідеях відкритості світу, процесів пізнання, виховання і навчання людини, на творчості, самостійності, відповідальності. На думку Ю. Шароніна (Sharonin, 1998, р. 49-51), розглядаючи процес творчості з позицій синергетичного підходу, слід виокремити в ньому такі особливості. По-перше, процес творчості може початися за умови активності та ініціативності особистості, тобто необхідною умовою є прагнення до творчості. По-друге, особистість слід розглядати як відкриту систему, оскільки самоорганізація може починатися тільки у відкритих системах. По-третє, конструктивним механізмом самоорганізації складних систем є хаос, що є також умовою виходу системи на власну траєкторію розвитку.

Дослідження проблеми творчості, творчої діяльності привело Ю. Шароніна до висновку про певні риси, властиві творчому мисленню педагога – це зокрема хаотичність, з якої впливає випадковість і багатоваріантність вибору, різноманіття шляхів досягнення поставленої мети. В умовах реальності, що самостійно формується, порядок і відсутність порядку постають невіддільними одне від одного.

Таким чином, важливими особливостями творчої індивідуальності можна вважати відкритість, розвинену уяву, діалогічність мислення, високі морально-ціннісні орієнтації, свободу самовираження, відповідальність.

Зауважимо також, що професійна діяльність педагога відбувається в умовах емоційно насиченого середовища, тому педагогічне мислення вирізняється емоційністю (Skul's'kuu, 2000, р. 92). Для емоційного типу структурної організації інтелектуальної діяльності властивою є певна хаотичність мислення, що виникає внаслідок найрізноманітніших емоційних переживань, які можуть спонукати особистість або вибирати найкоротший шлях досягнення мети, або тимчасово “відійти вбік” від розв’язання професійної проблеми (Mishina, 2014, р. 288).

Отже, і фахова діяльність викладача, і сам педагог є складною відкритою синергетичною системою, що має унікальні можливості для саморозвитку і розкриття творчого потенціалу.

Професійний розвиток передбачає, щоб внутрішньо мотивований педагог цілком усвідомлено включався в процес безперервної професійної освіти. Саме такий процес, у якому доросла людина як суб’єкт навчальної діяльності набуває здатності чітко бачити напрями свого по-

дальшого руху, уже не потрапляючи в будь-яку залежність від викладача. Фахове й особистісне вдосконалення викладача ВНЗ відбувається за самотійно створеною суб'єктом цього процесу траєкторією, що й визначає глибинну вмотивованість до цілеспрямованої роботи.

Система неперервної освіти має працювати як єдиний комплекс, що перебуває в постійному розвитку й надає кожній людині можливість підключитися до освітнього процесу на будь-якому етапі її життя, реалізуючи нові потреби, наповнюючи особистісно значущим змістом. Принцип неперервності в освіті відповідає природному прагненню людини до збагачення й розвитку свого внутрішнього потенціалу, фахового рівня на шляху до повноцінної самореалізації в житті.

У сучасній освіті винятково важливу роль відіграє визнання перманентної незавершеності процесу здобуття знань, саморозвитку, виражене в концепції безперервної освіти впродовж усього життя. Причому система освіти повинна бути не тільки іманентною постіндустріальному суспільству, а й мати випереджувальний характер, відповідаючи особливостям розвитку суспільства інформаційної епохи. Тому й виникає необхідність вносити корективи в основні цілі освіти, застосовувати інноваційні підходи до її дослідження, формувати нові парадигми у відповідь на виклики часу. "Головним принципом цієї парадигми є розвиток особистості як суб'єкта діяльності та спілкування протягом усього життя за допомогою всеосяжної освіти, яка є індивідуалізованою за часом, темпам і спрямованістю, а також надає кожному право і можливість для вибору власної освітньої траєкторії" (Anufriyeva і dr., 2012, p. 11).

Невід'ємною складовою неперервної освіти є післядипломна освіта, що виконує такі функції: компенсаційну, надаючи можливість педагогічним працівникам здобувати додаткову освіту; адаптувальну, створюючи педагогічним працівникам умови для адаптації до інновацій та змін в освітньому, соціально-економічному та виробничому середовищі; розвивальну, сприяючи всебічному розвитку особистості в післядипломний період шляхом неперервного збагачення й оновлення знань, умінь та навичок, творчого зростання педагога (Entsyklopediya osvity, 2008, p. 682). Важливо, щоб людина в системі неперервної освіти була здатна аналізувати власні професійні можливості й на цій основі визначати свої освітні пріоритети і вибудовувати програму подальшого фахового зростання на будь-якому етапі своєї діяльності. І такий аналіз можливий у тому випадку, коли достатньою мірою розвинені навички рефлексії, адже це відкриває шлях до критичної самооцінки і пошуку найбільш доцільних шляхів особистісного самовдосконалення, фахового розвитку.

Професійному розвитку в системі неперервної освіти як інструменту забезпечення не тільки адаптації, а й успішного функціонування професіонала в умовах постійної зміни освітнього простору відводиться особливе місце, оскільки “саме завдяки йому відбувається формування творчості, інноваційного мислення, рефлексивної діяльності, прогнозування і проектування власної професійно-особистісної освіти та розвитку” (Petrykey, 2011, p. 100).

Висновки

Фахове вдосконалення має враховувати різноманітні інноваційні підходи і відповідати завданням побудови суспільства сталого розвитку, які ставить сучасний цивілізаційний простір перед нашою державою. Пошук оптимальних шляхів вирішення проблеми професійного розвитку в синергетичній системі неперервної освіти має ґрунтуватися не тільки на педагогічних та андрагогічних принципах. Професійний саморозвиток педагога являє собою складову творчої індивідуальності, а також внутрішній процес, зорієнтований на досягнення високого рівня професіоналізму. Цим критеріям відповідає евтагогіка як перспективний напрям у теорії навчання, сучасний погляд на безперервну самоосвіту як на основну форму освіти, що визначає особливості стилю життя людини. Ефективний розвиток інноваційної культури освіти, орієнтований на формування самодостатнього, креативного викладача, відбувається в органічній взаємодії з традиційною педагогічною культурою. Така взаємодія виявляється зокрема в комплексному використанні педагогічних, андрагогічних та евтагогічних принципів, що відкриває нові можливості для професійного розвитку в синергетичній системі неперервної освіти, під час якого відбувається максимальна актуалізація внутрішнього потенціалу особистості.

References

- Andreyev, V. (1996). *Pedagogika tvorcheskogo samorazvitiya*. Kazan': Izdatel'stvo Kazanskogo universiteta. (In Russian).
- Anufriyeva, I., Artemenko, L., Astakhova, V. i dr. (2012). *Innovatsionnyy poisk prodolzhayetsya...: iz mirovogo opyta stanovleniya nepreryvnogo obrazovaniya: monografiya*. Khar'kov: Izdatel'stvo NUA. (In Russian).
- Babich, I., Reznichenko, G. (2008). Idei sinergetiki v obrazovanii. *Informatsionnoye obshchestvo*. Vyp. 5-6, pp. 122-127. (In Russian).

Pedagogical approach

Derkach, A. (2004). *Akmeologicheskiye osnovy razvitiya professionala*. Moscow: Izdatel'stvo Moskovskogo psikhologo-sotsial'nogo instituta. (In Russian).

Derkach, A., Kuz'mina, N. (1993). *Akmeologiya: Puti dostizheniya vershin professionalizma*. Moscow: RAU. (In Russian).

Entsyklopediya osvity. (2008). Kyiv: Yurinkom Inter. (In Ukrainian).

Kachurovs'kyi, M., Naumkina, O., Tsykin, V. (2004). *Synerhetyka: nove myslennya: [navch. posibnyk]*. Sumy; Sums'kyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni A.S. Makarenka. (In Ukrainian).

KONFITEA VI. Shestaya Mezhdunarodnaya konferentsiya po obrazovaniyu vzroslykh. Zaklyuchitel'nyy doklad: *Zhit' i uchit'sya radi blagopoluchnogo budushchego: vazhnost' obrazovaniya vzroslykh*. (2009), in (02.05.2016): http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UIL/confitea/pdf/working_documents/confinteavi_annotated_agenda_ru.pdf. (In Russian).

Mishina, M. (2014). *Fenomen intellektual'noy deyatel'nosti lichnosti (teoretiko-metodologicheskiye osnovaniya i osobennosti proyavleniya v raznovozrastnoy studencheskoy srede)*: dis. ...doktora psikhologicheskikh nauk: 19.00.01. Moscow. (In Russian).

Natsional'na stratehiya rozvytku osvity v Ukrayini na 2012–2021 roky. In (02.05.2016): http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia. (In Ukrainian).

Ovcharenko, N. (2015). *Samoaktualizatsiya ta samorealizatsiya osobystosti u systemi tsilepokladannya post-suchasnoyi osvity: filosofsk'o-osvitniy aspekt*. Zhurnal "Hrani" 1, pp. 62-66. (In Ukrainian).

Petrykey, O. (2011). *Profesiynnyy samorozvytok yak naukova problema*. Donets'k: DonNTU, pp. 100-104. (In Ukrainian).

Redyukhin, V. (1998). *Sinergetika – "sinyaya ptitsa" obrazovaniya*. Zhurnal "Obshchestvennyye nauki i sovremennost'", 1. (In Russian).

Self-determined learning: heutagogy in action. (2013). Edited by Stewart Hase, Chris Kenyon. London, New Delhi, New York, Sydney, Bloomsbury Academic. 213 p.

Sergeyev, A. (2009). *Professional'noye stanovleniye lichnosti v regional'noy sisteme nepreryvnogo obrazovaniya*. Vestnik KGU im. N.A. Nekrasova, tom 15, pp. 5-9. (In Russian).

Sharonin, Yu. (1998). *Psikhologo-pedagogicheskiye osnovy formirovaniya kachestv tvorcheskoy lichnosti v sisteme nepreryvnogo obrazovaniya: (Sinerget. podkhod)*. Moscow: MGIU. (In Russian).

Skul's'kyi, R. (2000). *Navchatysya buty vchytalem, khrestomatiya "Pedahohichna tvorchist' i maysternist"*. Kyiv: IZMN, pp. 86-98. (In Ukrainian).

Talanchuk, N. (1997). *Sistemno-sinergeticheskaya filosofiya kak metodologiya sovremennoy pedagogiki*. Zhurnal "Magister", spetsvyppusk, pp. 32-41. (In Russian).

Voznyuk, O. (2012). *Pedahohichna synerhetyka: heneza, teoriya i praktyka*: Monohrafiya. Zhytomyr: Vydavnytstvo ZhDU imeni Ivana Franka. (In Ukrainian).

Zorina, L. (1996). *Otrazheniye idey samoorganizatsii v soderzhanii obrazovaniya*. Zhurnal "Pedagogika". Nr. 4. (In Russian).